

ΙΩΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Σμύρνη –Συνασός*: Ιστορία δύο πόλεων.
Μια ανάγνωση

Σμύρνη, Συνασός: δυο πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που αναπτύσσονται την ίδια περίπου εποχή. Δυο πόλεις που φύσει και θέσει, λειτουργικά αλλά και γεωγραφικά, βρίσκονται στον αντίποδα. Η πρώτη: Παράκτια, ναυτική πόλη κομβικής σημασίας στη Μεσόγειο. Υποδοχέας πολυεθνικού ανθρώπινου εργατικού δυναμικού, εστία εισροής επήλυδων νησιωτικής αλλά και χερσαίας προελεύσης. Η δεύτερη: Ηπειρωτική, έκκεντρη γη της ενδοχώρας, μεσόγαια εστία εκροής ανθρώπινου εργατικού δυναμικού μετοίκων.

Σμύρνη, Συνασός: ιστορία δύο πόλεων. Δυο βιβλία σε διαφορετικές γλώσσες συντάσσονται από συγγραφείς διαφορετικής εθνικότητας και εκδίδονται την ίδια χρονιά, σε διαφορετικές χώρες. Ανομοιογενή ως προς τη μεθοδολογική και ερευνητική τους προσέγγιση, εντάσσονται και τα δυο στην κατηγορία των έργων *τοπικής ιστορίας*. Ο κοινός παρονομαστής τους είναι το γεγονός ότι κατορθώνουν ένα ποιοτικό άλμα από την τοπική ιστοριογραφική μονογραφία παλαιού τύπου σε μια ιστοριογραφία με επιστημονικές προδιαγραφές. Οι συγγραφείς έχουν ως αντικείμενο έρευνας τον οικισμένο χώρο των επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην ακμή του (19^ο και αρχές 20^{ου} αιώνα). Με το βλέμμα στραμμένο πέρα από τον εγχώριο ορίζοντα δεν ενεργούν με γνώμονα την λατρεία της εντοπιότητας –της τόσο κοινής σε αυτού του τύπου τις συνθέσεις – αλλά πραγματεύονται το θέμα τους σε συσχετισμό με τις μεγάλες κινήσεις της Ιστορίας.

Στην περίοδο μετά την Ανταλλαγή των πληθυσμών η τοπική ιστοριογραφία για τις *πέραν του Αιγαίου κοιτίδες* υπηρετήθηκε συγγραφικά ιδίως από λογίους γηγενείς της πρώτης και δεύτερης γενιάς. Κατά κανόνα, στις εξιστορήσεις των εκπατρισμένων εκκρεμεί ρητά ή υπόρρητα ένα ζήτημα που θα αποκαλούσαμε *η σχέση με την παράδοση*. Σχέση αντιφατική και αμφίροπη καθώς εγκαθιδρύει κάθε λογής ορατές αλλά και αόρατες εξαρτήσεις – όχι μόνον μέσα από τα κείμενα, το χειρόγραφο ή τυπωμένο χαρτί αλλά και με πλήθος βιωμάτων. Η συνάφεια λοιπόν με παρόντες και απόντες, με πρόσωπα και πράγματα υποβάλλει ρόλους, επιβάλλει ιστοριογραφικές συμπεριφορές προδικάζοντας σε ένα ποσοστό το συγγραφικό αποτέλεσμα.

Στην ιστορία δύο πόλεων, Σμύρνης και Συνασού, διαπιστώνουμε την παρουσία της τοπικής ιστοριογραφικής παράδοσης, τη διαχείριση αυτής της κληρονομιάς από την πλευρά των συγγραφέων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τούτο αντανακλάται,

* Hervé Georgelin, *La fin de Smyrne, du Cosmopolitisme aux nationalismes*, CNRS Éditions, Παρίσι 2005, σελ. 254

Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Συνασός, Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2005, σελ. 450.

Η Ιωάννα Πετροπούλου είναι ιστορικός στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

αντίστοιχα, στο έργο τους. Υπογραμμίζω τη σημασία των δύο αυτών εκδόσεων παρακινήμένη ιδίως από τις αποκλίσεις και όχι τις τυχόν συγκλίσεις.

Οι ιστορικοί Hervé Georgelin και Χρήστος Χατζηιωσήφ εκκινούν από εντελώς διαφορετική αφετηρία ως προς το ζήτημα της ιστοριογραφικής παράδοσης. Πρόκειται λοιπόν για δυο συγγραφείς με απολύτως διακριτή αναμεταξύ τους επιστημονική καταγωγή και στόχευση.

Για τον Γάλλο Hervé Georgelin δεν υφίσταται το βαρύ φορτίο της γενεαλογίας σε σχέση με το ερευνητικό αντικείμενο. Ο ίδιος οριοθετεί εξαρχής το ζήτημα δηλώνοντας, emphaticά, ότι δεν έχει κατά κανένα τρόπο «γενετική σχέση» με την πόλη, καθώς δεν είναι απόγονος καμιάς από τις πληθυσμιακές εκείνες ομάδες που, άλλοτε, συνοίκησαν τη Σμύρνη. Το ενδιαφέρον του για τον συγκεκριμένο τόπο, επεξηγεί, είναι καθαρά διανοητικό. *Ξαλλωστε το επέλεξε*: αυτό το κείμενο είναι έκδοση της διδακτορικής διατριβής του.

Ευθύς αμέσως προσθέτει ότι δεν προτίθεται να πραγματευθεί την ιστορία της Σμύρνης μέσα από ένα επίχρισμα του τύπου της Belle époque. Επίχρισμα που, θα πρόσθετε κανείς, μπορεί να παρομοιαστεί με ένα από τα πολλά έγχρωμα φωτογραφικά φίλτρα που κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν από τους όσους ιστόρισαν την Σμύρνη, τείνοντας σε μια εξωραϊσμένη απεικόνισή της.

Είναι γνωστή η ποσοτική διάσταση και ο όγκος της συμυρναϊκής βιβλιογραφίας.

Η πόλη συγκροτεί το κατεξοχήν επεξεργασμένο ιστοριογραφικό πεδίο – ένα στιβαρό υπόστρωμα. Παρά ταύτα ο συγγραφέας αναζητά και φέρνει στο φως άλλες, ανέκδοτες, αρχειακές μαρτυρίες και τεκμήρια: απεναντι στην ιστοριογραφική πεπατημένη, τη μυθοποιημένη Σμύρνη, ο Georgelin προτείνει μια απομυθευτική ιστοριογραφική προσέγγιση

Όπως δηλώνει και στον τίτλο ο Hervé Georgelin εστιάζει το ενδιαφέρον του στη διαδικασία μετάβασης της Σμύρνης από τον *κοσμοπολιτισμό* στους *εθνικισμούς*. Το ζήτημα δεν εξετάζεται με βάση το δίπολο Έλληνες /Τούρκοι όπως συχνά συμβαίνει σε μια ελληνοκεντρική [ή τουρκοκεντρική] ιστοριογραφία, και δη με όρους ενδοφυλετικής αντιπαράθεσης, αλλά ιδωμένο από ευρεία οπτική γωνία. Με το πνεύμα του φυσιολόγου που εξετάζει τους διάφορους οργανισμούς να αναπτύσσονται συγχρόνως και παράλληλα, ο ιστορικός μέσα στο ανερχόμενο ρεύμα των εθνικισμών αναλύει Αρμένιους, Εβραίους, Βούλγαρους, Τούρκους, Έλληνες, παρακολουθώντας την εξέλιξή τους. Στηρίζεται στη γνώση που αποκομίζει από τα Αρχεία των επιμέρους εθνοτήτων. Η θεώρηση του λοιπόν δεν είναι μονοκεντρική αλλά πολυκεντρική. Ο Georgelin διεκδικεί μια επιστημονική εποπτεία συνόλου – πανοραμική. Αντικρύζει το δάσος δίχως να χάνει τα δέντρα, επιχειρεί να περιλάβει όλες τις εθνότητες που ενδημούν και αναμει-

γνύονται στο λιμάνι της Μεσογείου και για τον λόγο αυτό προσαρμόζεται στην ιδιοσυστασία του υλικού. Η θεματική κατάταξη της πραγματείας περιλαμβάνει πέντε μεγάλες ενότητες — τα κεφάλαια επιμερίζονται σε δεκαπέντε υποκεφάλαια. Παραθέτω εδώ τους γαλλικούς τίτλους των πέντε μεγάλων ενότητων- *Un territoire non national : Habiter parmi les autres / L'École à Smyrne: cultiver l'entre-soi / Réjouissance, vie privée et loisirs: Rencontrer les autres / Les Millets dans la vie politique: vivre ensemble?* και τέλος *Épilogue meurtrier* συνοδευμένο από τα *Συμπεράσματα*.

Ο συγγραφέας, στον επίλογο, φέρνει στο τραπέζι της συζήτησης το ιστορικό γεγονός της καταστροφής — του τραγικού τέλους της πόλης — εκθέτοντας στοιχεία από μαρτυρίες αλλοδαπών εθνοτήτων, μαρτυρίες τυπωμένες ή χειρόγραφες.

Ποιος έβαλε φωτιά στην Σμύρνη; Ασφαλώς στην ελληνική έκδοση που κυκλοφορεί προσεχώς, το ερώτημα θα κινητοποιήσει το αναγνωστικό κοινό. Η ιστοριογραφική *ανατομία του κακού* προσεγγίζεται πολυεδρικά και από τη σκοπιά της ιδεολογικής χρήσης του συμβάντος μέσα από θεσμούς όπως για παράδειγμα η εκπαίδευση: πώς διδασκεται η ιστορία στα τουρκικά σχολεία, αλλά και στον ακαδημαϊκό χώρο, με ποιον τρόπο κατασκευάζεται η *ιστορική αλήθεια* ή το ζήτημα σφραγίζεται με σιωπή [σ. 202, 207]. Η σιωπή εικονίζει την άλλη όψη της ρητορίας περί την ιστορία.

Ο συγγραφέας έχει απευθείας πρόσβαση σε βιβλιογραφία που εκτός από τη γαλλική καλύπτει την ελληνική, αγγλική, γερμανική, τουρκική και αρμενική γλώσσα. Μελέτησε ανέκδοτο υλικό, διπλωματικά Αρχεία, στη Nantes, στο Βερολίνο [Αρχεία του Potsdam], στη Βιέννη, στο Quai d'Orsay. Επίσης στο Παρίσι δούλεψε στα Αρμενικά και Ισραηλικά Αρχεία. Στον ελληνικό χώρο συμβουλευθηκε υλικό στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, καθώς και το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Ας προστεθεί, ως προς το εικαστικό μέρος, η δημοσίευση εικοσιδύο παλαιών ασπρόμαυρων φωτογραφιών από τη σμυρναϊκή συλλογή του Michel Paboudjian.

Στη δομημένη αυτή σύνθεση ο συγγραφέας υιοθετεί μια συμπεριφορά ανατροπών απέναντι στο ιστοριογραφικό παρελθόν της Σμύρνης, καθώς η έρευνα του δεν επικεντρώνεται σε μια και μοναδική εθνότητα, αλλά και δεν περιχαράκωνεται αποκλειστικά σε μια και μόνον εθνική βιβλιογραφία. Οι δυο αυτές ανατροπές σχετίζονται μεταξύ τους δίχως να είναι κατανάγκη αλληλένδετες.

Στόχος του ιστορικού είναι η άρση της μονοκεντρικής, ομφαλοσκοπικής ενατένισης της πόλης. Από τον τρόπο που ο Georgelin διαχειρίζεται το υλικό του [πηγές, βιβλιογραφία] διαπιστώνουμε ότι ερευνά το αντικείμενο στην εξέλιξη του. Ο συγγραφέας της Σμύρνης δεν επιδιώκει σε καμιά στιγμή να συλλάβει την ακίνητη όψη ή, έστω, τη λανθάνουσα κίνηση της Ιστορίας. Γυρεύει να αποτυπώσει την πόλη στη διάσταση της καθημερινότητας, να μεταφέρει τον παλμό της πολύβουης αστικής ζωής σε όλες τις εκφάνσεις της. Οικονομική και κοινωνική ιστορία, Δημογραφία, Θρησκεία, Εκπαίδευση, Γλωσσικό ζήτημα είναι τομείς που τον απασχόλησαν. Η πόλη εν εγρηγόρει. Ελέγχοντας αυστηρά την κάθε πληροφορία, επικοινωνεί και συνομιλεί με τους ομοτέχνους, προσεγγίζει το αντικείμενό του και μέσα από το έργο άλλων, διασταυρώνει την ιστοριογραφία με τις πηγές — και αντίστροφα. Με την συνδυαστική ανταπόκριση αρχείων/βιβλίων, γραπτού/προφορικού, χειρόγραφου/έντυπου, ο ιστορικός καταγράφει το φαινό-

μενο της διαδρομής από τον κοσμοπολιτισμό στους λογής εθνικισμούς μέσα από τη μελέτη της συγκεκριμένης πόλης.

Σε αντίθεση με τον μελετητή της Σμύρνης, τον “πανταχόθεν ελεύθερο” ως προς την γενετική εμπλοκή Georgelin, ο συγγραφέας της *Συνασού* Χρήστος Χατζηιωσήφ βρίσκεται εξ αρχής αντιμέτωπος με το φορτίο της παράδοσης. Η ανέγερση του επιστημονικού αρχιτεκτονήματος της *Συνασού*, ενός ιστοριογραφικού εγχειρήματος μεγάλης πνοής, διεξάγεται «υπο την σκιά των προγόνων», όπως αντιλαμβανόμαστε από την πρώτη κίολας σελίδα (ίσως και μόνον από το εξώφυλλο, τη φωτογραφική απεικόνιση του κατακρημνισμένου ερειπιώνα, στην ωραία σύνθεση του Αλέκου Λεβίδη). Τα πράγματα εδώ μοιάζουν πιο σύνθετα. Ο ιστορικός έχει γενετική σχέση με το υλικό του.

Ως επιστήμονας υιοθετεί εικονοκλαστική στάση απέναντι στην ιστοριογραφία του χώρου. Με την παρούσα συγγραφή δεν φιλοδοξεί ασφαλώς να ενταχθεί στο πάνθεον των τοπικών ιστορικών της Συνασού, ως συνεχιστής μιας ιστοριοδιφικής μάλλον παράδοσης, αλλά να αντιμετωπίσει κατενώπιον την κληρονομημένη, κειμενική περιουσία. Χρησιμοποιεί λοιπόν την παράδοση, μάλιστα εξαντλητικά, για να επιτελέσει τη δική του, ιστοριογραφική, ρήξη.

Εξοπλισμένος επιστημονικά — οχυρωμένος σχεδόν — απέναντι στην «ιδεολογία της εντοπιότητας», αποδύθηκε σε έναν αγώνα *κριτικής αποστασιοποίησης*, για να χρησιμοποιήσω μια προφανώς δάνεια ορολογία. Αποστασιοποίηση που διατρέχει υπόρρητα κάθε σημείο της εξιστόρησης, για να κορυφωθεί προς το τέλος σε μια — ίσως ιερόσυλη για τους ομογενείς — πράξη αποκαθήλωσης της Συνασού που, όπως εύστοχα αποδίδεται, *διαδραμάτισε, μεταξύ άλλων, έναν τόπο «εναλλακτικού ελληνισμού»*.

Η Συνασός έχει αποτελέσει ιστοριογραφικό αντικείμενο με ποσοτικά πυκνή βιβλιογραφική και εκδοτική παραγωγή. Παρα ταύτα, το έργο η *Συνασός* φέρεται στον υπότιτλο ως *τόπος χωρίς ιστορία*. Τούτο μοιάζει αντιφατικό, αλλά για τον ιστορικό, η Συνασός ως πεδίο έρευνας συνιστά πράγματι *έναν τόπο χωρίς ιστορία* από την άποψη ότι η υπάρχουσα από τον 19ο αιώνα τοπική ιστοριογραφία δεν κρίνεται μεθοδολογικά-επιστημονικά επαρκής ώστε να στοιχειοθετήσει την ιστορία του τόπου.

Στα περιεχόμενα της συγκεκριμένης μελέτης των πεντακοσίων περίπου σελίδων, ταξινομείται το υλικό όπου προτάσσεται η θεματική διάρθρωση, ενώ και εδώ η χρονολογική τάξη έπεται. Τα εννέα κεφάλαια πραγματεύονται, κατά σειρά, τα εξής: *Ο χώρος / Ο έλεγχος των γυναικών / Φυσικός και βασιλικός νόμος. Η κληρονομική διαδοχή / Η δημογεροντία / Φόροι και εξουσία / Η οικονομία / Σχολείο και πατρίδα* και, τέλος, *Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία* συνοδευμένο από το τελικό κεφάλαιο *Η αναζήτηση της χαμένης κοινότητας*.

Ο ιστορικός δεν θα θελήσει να απεικονίσει τους Συνασίτες στην *υπέροχη απομόνωσή τους* αλλά εστιάζοντας την ανάλυσή του στο πληθυσμιακό σύνολο της ενδοχώρας θα παρακολουθήσει την πορεία τους από μια εδραία επαρχιακή εγκατάσταση, στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα, στην μετοικεσία τους, όταν ριζώνουν σε άλλον τόπο, στην πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη, όπου και θεμελιώνουν το *‘σύστημα’* των χαβιαράδων. Το χρονικό εύρος του βιβλίου καλύπτει την μεγαλύτερη δυνατή ακτίνα δράσης — φθάνει έως τις μετά την Ανταλλαγή δραστηριότητες των μελών μιας κοινότητας που έχει αποστερηθεί πλέον την εδαφική της βάση.

Ο Χατζηιωσήφ στη διαδικασία καταγραφής της ιστορικής

διαδρομής του τόπου συλλαμβάνει το αντικείμενό του σε δύο χρόνους — από την ακινησία στην κίνηση. Από τη στατική δομή του παραδοσιακού σχηματισμού στην κινητικότητα και δυναμική της εποχής του καπιταλισμού. Το εξηγητικό νήμα που διατρέχει τον κύριο κορμό της εξιστόρησης του ταυτίζεται με την έννοια της μετάβασης: με ποιο τρόπο ο κοινωνικός μετασχηματισμός εγγράφεται στο τοπικό επίπεδο ή, πιο καλά, στους διάφορους αναβαθμούς του τοπικού. Η ακολουθία: Συνασός, Κωνσταντινούπολη, και τέλος Ελληνικό κράτος.

Ο ερευνητής είχε δυνατότητα πρόσβασης σε ποικίλα τεκμήρια που απόκεινται σε επισκέψιμα Αρχεία όπως στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, στην Εστία Νέας Σμύρνης, στο Αρχείο του Φιλανθρωπικού Σωματείου «Νέα Συνασός», αλλά και σε ιδιωτικά ή οικογενειακά αρχεία [τα έγγραφα Πρόδρομου Χρηστίδη αλλά και σημειωματάρια, λογιστικά βιβλία, αλληλογραφία Χριστόφορου Χατζηιωσήφ και αυτοβιογραφικό χειρόγραφο Ιωάννη Χατζηιωσήφ]. Ακόμα, διέυρνε κατά πολύ τις ζητήσεις του σε αρχειακές πηγές της Τουρκίας, της Αγγλίας και της Γερμανίας. Η κυρίως μελέτη του έργου *Συνασός, Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία* εκπονήθηκε στα Γενικά Αρχεία του Κράτους [σειρά του τews Ταμείου Ανταλλαξίμων] και η ερευνητική προτεραιότητα δόθηκε στην αναλυτική εξέταση του αρχειακού υλικού της Συνασού που αριθμεί πανω από είκοσι κοινοτικούς κώδικες. Συνεξετάστηκαν κώδικες εξι ακόμα κοινοτήτων [Νεβσεχίρ, Ουργκιούπ, Ζαλέλα, Καισάρεια, Τένεϊ, Μαλακοπή]

Τα τεκμήρια αυτά συγκροτούν τον φέροντα οργανισμό της εξιστόρησής του. Πρόκειται για μια μετωπική αναμέτρηση με το υλικό, κατά την οποία ο ερευνητής εστίασε την προσοχή του στην ιστορική ανάταξη των πηγών και δεν περιορίστηκε στον ρόλο του αντιγραφέα — όπως είθισται — αλλά ανέλαβε και το έργο του ερμηνευτή. Τα αρχειακά υλικά είναι για τον συγγραφέα της *Συνασού* η οιοιεί βασιλική οδός μέσα από την οποία προσεγγίζονται οι ιστορικές πραγματικότητες του παρελθόντος. Λειτουργούν δηλαδή ως ο προνομιακός δίαυλος μέσα από τον οποίο κατακτάται η γνώση του τόπου. Με δεδομένη την πρωτοκαθεδρία των αρχείων τόσο η ιστοριογραφία [δηλαδή τα έργα εκείνων που κάποτε έγραψαν για τη Συνασό] όσο και η βιβλιογραφία [τα έργα όσων δεν έγραψαν για τη Συνασό αλλά πραγματεύθηκαν ζητήματα που άπτονται της ευρύχωρης θεματικής του βιβλίου] έρχονται σε δεύτερη μοίρα κατά τη διαδικασία της συγγραφής του έργου: πράγμα που δίνει την εντύπωση μιας *ιστοριογραφικής ή βιβλιογραφικής αντισηψίας* στην αναγνώστρια/στον αναγνώστη του έργου.

Λογου χάρη, το ζήτημα της θέσης της γυναίκας στη μικροϊστορία, μικροκοινωνία της Συνασού, μελετάται στη μοναδικότητά του, αποσπασμένο από τον περιβάλλοντα επαρχιακό χώρο [μήπως τα ίδια περίπου συνέβαιναν δίπλα ή παραδίπλα;]. Όντας αποσπασμένο και επιστημονικά από αλλα συμφραζόμενα, δίχως βιβλιογραφικά ερείσματα μοιάζει *ακέφαλο και κολοβό*: ως εάν όλα συμβαίνουν *εν κενώ*, ένα σπάραγμα.

Ο εξατομικευμένος διάλογος με τους προλαλήσαντες *τοπικούς* — και όχι μόνον — ιστορικούς, η κοινωνική ανθρωπολογία ή οι φεμινιστικές προσεγγίσεις θα έδιναν ίσως άλλες ερμηνευτικές διεξόδους, τροφοδοτώντας τον προβληματισμό ακόμα και με προς απόρριψη απαντήσεις.

Δεν κρίνεται εδώ, φυσικά, ο βαθμός πληροφόρησης του ιστορικού σε σχέση με την βιβλιογραφία ή την ιστοριογραφία: το θέμα δεν τίθεται. Είναι πλέον ή βέβαιο ότι πρόκειται για μια εκπεφρα-

σμένη, αυστηρή μεθοδολογική επιλογή. Ο Χατζηιωσήφ πλησίστιος κατευθύνεται προς την *καθαρότητα* των πηγών, αποδύεται στη δίχως διαμεσολαβήσεις εις βάθος μελέτη των κωδίκων και τελικά αρτιώνει μια ιστοριογραφική σύνθεση. Θηρεύει τη λεπτομέρεια δίχως η λεπτομέρεια να συνιστά αυτοσκοπό, για τον λόγο ότι ο ιστορικός υπήρξε δεινός στην ανάγνωση των χειρογράφων τεκμηρίων: ανάγνωση ως ικανότητα αποκρυπτογράφησης γλωσσών, αλφαβήτων και γραφών· *ανάγνωση* με την έννοια της ιστορικής ερμηνείας που απαιτούν σε κάθε βήμα τα γραπτά αυτού του τύπου.

Πράγματι, η γερή αρματωσιά του έργου — το δυνατό του στοιχείο, διαρκές και όχι στιγμιαίο — προκύπτει από την διεξοδική ανάλυση και σύνθεση του συγκεκριμένου ογκώδους αρχειακού υλικού.

Ένα έργο δεν κρίνεται μόνον αυτοτελώς. Το βιβλίο του Χατζηιωσήφ, αν τοποθετηθεί στο πλαίσιο αυτού που ονομάζεται *Μικρασιολογία*, έχει έναν υποδειγματικό μαζί και πρόδρομο χαρακτήρα: δείχνει την κατεύθυνση για την «μετά την καταλογραφική των κωδίκων περίοδο» — η οποία άλλωστε δεν έχει περατωθεί: εργασίες που θα θεμελιωθούν με το υλικό των κοινοτικών κωδίκων των Γενικών Αρχείων του Κράτους άλλων περιοχών.

Και ακόμα, αν η *Συνασός, Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία* τοποθετηθεί πέρα από τα όρια του τοπικού, μέσα στη σύγχρονη ιστοριογραφική παραγωγή, διαπιστώνουμε ποια είναι η συμβολή μιας μελέτης που, δίχως να στερείται θεωρίας, διατυπώνει ερμηνευτικές προτάσεις επί του συγκεκριμένου, κάτι που είναι τόσο αναγκαίο σήμερα — και όχι αξιωματικές κρίσεις ερήμην των πηγών.

Σμύρνη-Συνασός. Δυο αντιλήψεις προσέγγισης του τοπικού, δυο τρόποι χρήσης της ιστοριογραφίας/βιβλιογραφίας. Ο τόπος όπου συναντώνται τα δυο ετερογενή βιβλία είναι ακριβώς ότι σηματοδοτούν, μαζί με άλλα, το πέρασμα από την αποθήκευση ή άκρα εξιδανίκευση των τοπικών τεκμηρίων και εξιστορήσεων στη νέα ιστορική ματιά και τον θεωρητικό οπλισμό της σύγχρονης ιστοριογραφίας — εκείνον που μπορεί να εγγυηθεί ένα διάλογο δι-εθνικό.

Στα χρόνια μετά την Ανταλλαγή η κατάτμηση της ιστορίας μεγάλων διαστάσεων έφερε στο εκδοτικό προσκήνιο ως ελάχιστη γεωγραφική μονάδα τις τοπικές μονογραφίες των άλλοτε κατοίκων — *για να λάβουν τα όνειρα εκδίκηση*.

Τις τελευταίες δεκαετίες η τοπική ιστορία δεν καλλιεργείται απο γηγενείς που να διαθέτουν γνώση από αυτοψία. Η εγκατάλειψη της ελληνοκεντρικής [ή όποιας άλλης μονοκεντρικής] οπτικής, από την οποία κάθε μια εθνότητα στάθμιζε τα γεγονότα, οδηγεί την έρευνα στη δυνατότητα μιας καλειδοσκοπικής πλέον τώρα σύνθεσης, δηλαδή πολλών συγχρόνως εθνοτήτων ή αρχείων και γλωσσών.

Σήμερα, την προ του 1922 περίοδο ερευνούν και τεκμηριώνουν επαγγελματίες ιστορικοί και όχι πλέον οι τοπικοί αυτοδίδακτοι λόγιοι. Η νέα γενιά ιστορικών δεν υπηρετεί την *ιδιαιτέρη πατρίδα*, αλλά με αιτήματα αυτογνωσίας θεραπεύει την επιστήμη της ιστορίας — και στο πεδίο αυτό κρίνεται. Και αν ένα κομμάτι των επιγόνων εννοεί τον χώρο της ιστορίας με όρους εθνικής αντιπαράθεσης ή με στόχους υμνητικής πατριδογνωσίας που οφείλει να κληροδοτηθεί αμετάλλαχτη, από την άλλη πλευρά, η νέα αντίληψη για τις εθνότητες αλλά και οι σύγχρονες δυνατότητες ενδοεπικοινωνίας των ερευνητών σε παγκόσμια κλίμακα επιτρέπουν μια πιο δημοκρατική διαχείριση των ιστορικών τεκμηρίων.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι, σε γενικές γραμμές, έχει πλέον συσσωρευτεί η κρίσιμη μάζα του υλικού για τη γεωγραφική επικράτεια που κάποτε αποκάλεσαν χώρο της *Ελάσσονος Ασίας*: αρχεία, γραπτές μαρτυρίες, κοινοτικοί κώδικες, λυτά έγγραφα, βιβλία, ό,τι εκδόθηκε, ό,τι πέρασε στο διαδίκτυο αλλά και ό,τι ακόμα φυλάσσεται χειρόγραφο αποξεχασμένο σε ερμάρια με σκόνη. Επίσης, το σύνολο των προφορικών διηγήσεων στην ελληνική γλώσσα για τη ζωή πριν τον εκπατρισμό, για το εκεί, έχει πια κατατεθεί. Έστω μονόπλευρα: υπαινίσσομαι την ανυπαρξία μαρτυριών θεσμικά πλαισιωμένων από την πλευρά της τούρκικης προφορικής ιστορίας. Ας αθροίσουμε και τις *λανθάνουσες* διδακτορικές διατριβές στο χαρτί του υπολογιστή, που εκπονούνται στα ανώτατα, εγχώρια ή άλλα ιδρύματα. Κείμενα που οσον αφορά στα καθ' ημάς εξετάζουν τους πληθυσμούς των χριστιανικών ελληνόγλωσσων ή τουρκόγλωσσων κοινοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσα για προφανείς λόγους δεν φθάνουν στον πάγκο του τυπογραφείου, παρά το ότι λειτουργούν ως έργα αναφοράς για ειδήμονες – αυτό μετράει.

Η ιστορία δύο πόλεων, μια ανάγνωση: η Σμύρνη του Hervé Georgelin και η Συνασός του Χρήστου Χατζηιωσήφ σηματοδοτούν με έξοχο τρόπο την ιστοριογραφική στροφή και πιστοποιούν τη μετάσταση από την εσωστρέφεια της εθνικής, τοπικής αυτάρκειας στη δημιουργική επεξεργασία και σύνθεση.

Στο πλήρωμα του χρόνου αντιλαμβανόμαστε ότι μεγάλη είναι η απόσταση που μας χωρίζει από το έτος 1922 και αισθητά μικρότερη από το έτος 2022, το κλείσιμο μιας εκατονταετηρίδας από την τραγωδία. Αν ένας αιώνας που γέρνει προς το τέλος του μπορεί, μαζί με όλα τ' άλλα, να επισφραγίσει το τέλος του πένθους ως άμεσου βιώματος, τότε η επέτειος, συμβολικά σημαίνοντας μια νέα αρχή και για την ιστοριογραφία, θα φέρει απελευθέρωση δυνάμεων. Και με τη συνεργασία πολλών ομοτέχνων, θα γίνει εφικτή και η συγχρονική θεώρηση και μελέτη όλου του φάσματος των πολιτισμών, θρησκειών, γλωσσών και εθνών που συνυπήρξαν τους τελευταίους αιώνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

το νέο τεύχος του περιοδικού
historein/ιστορειν
το περιοδικό on-line στο:
www.nnet.gr/historein.htm
NEFELI PUBLISHERS

historein
a review of the past
and other stories

The Enemy Within:
Christians against Christians

Religious Zeal and Politics

Jews in Christian Imagination

Encounters between East and West

The Diaspora of Greek Painting

**Religions
in Conflict**

NEFELI PUBLISHERS **VOLUME 6** 2006

